

*Михайло Голянич
Роман Пятківський
(Івано-Франківськ, Україна)*

ПРОГНОСТИЧНІ ІДЕЇ СОФІЇ РУСОВОЇ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРСОНАЛІЗМУ

Персоналізм зосереджує увагу на персоні – особливому «світі у собі» і визначає особистість як вищу духовну цінність, здатну до самовдосконалення. Основи морального самовдосконалення людини як особистості зарубіжні представники персоналізму розглядають через призму релігійно-етичної проблематики і вбачають у волевиявленні та глибинних змінах індивідуального життя, в міжособистісному спілкуванні через персональний досвід «комунікації душ». Таким підходом до розгляду проблеми людини персоналісти сприяли утвердженню гуманістичної традиції у філософській думці, що в свою чергу актуалізувало пошук нових шляхів і форм виховного впливу на розвиток особистості та спричинило першочерговість і розширення психологічних і педагогічних досліджень щодо пробудження особистісного начала в людині, прояву її діяльно-творчої сутності.

Український персоналізм якраз найближче пов'язаний із педагогічною гуманістичною традицією. Українські мислителі впродовж століть займалися питанням людини як цілісної особи з обумовленою богом духовною цінністю, що збагачується в процесі індивідуальних пошуків себе і виявів своєї внутрішньої сутності. Безпосередньо розробляли філософські та педагогічні ідеї у руслі персоналістичної концепції української людини Ю. Вассиян, О. Кульчицький, М. Шлемкевич, В. Янів.

Ю. Вассиян, М. Шлемкевич у філософських працях обґрунтовували особливості формування української людини під впливом різних зовнішніх і внутрішніх чинників, серед яких виокремлювали релігію. «Треба вкінці рішити недвозначно, що релігія передусім важить ...у будучність, що ...її роля – боротися проти сил безвладності в людині, що внутрішній світ людини – це послідовність суперечливих переживань і постійна боротьба за власне обличчя...» [1, с. 224].

У концепції українського персоналізму О. Кульчицького, на думку К. Митровича, є «низка специфічних українських чинників, які творять духовну структуру української людини з її спільними історичними рисами та її персональними «спрямуваннями», ті «знання і вартості, які необхідні для повного самовдосконалення людини й цілої спільноти» [2, с.6]. О. Кульчицький у вихованні людини, особливо молоді, виключну роль відводив ідеалу, що «залишається ...шляховказом» і «конструюючим складником» [2, с. 16]. Розгляд змісту ідеалу української особистості вважав дуже складним у співвідношенні з індивідуальністю, оскільки структура її «далеко нам неясна» [2, с. 33].

Поставлену О. Кульчицьким проблему з позиції персоналізму розробляв й В. Янів. «Як виховний ідеал маємо дати ідеал повноцінної людини, - повноцінної, отже творчої, індивідуальності з власним поглядом на світ, з бажанням впливати на долю світу, з бажанням змагатися з іншими людьми та їх випереджувати, з внутрішньою необхідністю ставити собі питання та шукати відповіді на них, чи ставити собі завдання і розв'язувати їх», - писав В. Янів, характеризуючи український ідеал людини як традиційний індивідуалістичний «з нашою вірою у богоподібність людини та відповідальність її функції у світі» [4, с. 301]. Філософ радив виховувати «вольовість» активних і динамічних одиниць в поєднанні із «активізацією цілого середовища постановкою «великих завдань». До їх здійснення треба готувати українців по лінії «українського ідеалу людини», орієнтуючи їх у майбутнє, шукати нові педагогічні засоби в процесі становлення української школи.

Вирішенню цих проблем сприяла наукова, педагогічна і громадська діяльність Софії Русової. Вона у статтях «Моральні завдання сучасної школи», «Національна школа у різних народів», «Націоналізм та інтернаціоналізм у вихованні», «Педагогічні основи нової школи», «Сучасні течії в новій педагогіці», «Суспільні питання виховання» та інших критично оцінила перетворення школи у «дисциплінарний апарат», що «змагається витворити з дітей цілком одноманітні витвори». У статті «Рабінтранат Тагор – виховник»

підкреслила думку індійського поета: «в Європі вигнали з шкіл Бога і природу, через те в них залишилася нудота. Відірвіть людину від її природного оточення, від суцільного колективного життя, від її асоціацій краси, любови та соціальних обов'язків, і ви перетворите її в якийсь машиновий гвінт, щоб продукувати безліч багатства. Так, торг і політика обезгуманізували людей» [3, с. 333,332,342]. С. Русова розглянула нові підходи до організації школи, навчання і виховання дітей з погляду майбутнього. У шкільному житті має створюватись радісна атмосфера гуманних взаємовідносин, коли добре підготовлений, незалежний у своїй педагогічній творчості вчитель став би «порадником» у житті учнів, щоб у них розкривалися самоактивність, вільна ініціативність; коли дітей «не трясуть по трафаретам, складеним згори», а ставлять перед самостійним розв'язанням різноманітних проблем, стимулюють активну участь у житті, щоб розвивалися усі здібності, проявлялися усі творчі сили [3, с. 404,418]. Для цього необхідні, як вважала С. Русова, зміни в принципах навчання і виховання, що мають ставати науковими з врахуванням «раціональних традицій минулих епох» і життєвих форм народу, відкривати обрії «всесвітньої педагогіки» і «забезпеченість у майбутньому». Нова педагогіка відповідно до висновків психології і потреб життя виставляє загальні вимоги: «1. В виховання мусить бути внесена можливо інтенсивна індивідуалізація. 2. Виховання має бути соціалізоване, відповідно до вказівок соціальної психології. 3. Навчання має бути відповідно до потреб життя індустріалізоване, має викликати в учневі найбільшу творчу активність. 4. І навчання і виховання мусять спиратися на глибокому певному психологічному досліджуванні, як окремої особи учня, так і цілого гуртка, колективу дітей, а також їх оточення», - передбачала С. Русова основні напрями розвитку педагогіки, що має враховувати вплив соціальних факторів на виховання індивіда, «мусить пильно придивлятися до життя дитячих колективів і законів їх реалізації», щоб виховувати увесь дитячий колектив [3, с.359,392,390].

При цьому акцентувала увагу на поєднанні інтернаціонального і національного виховання, оскільки «економічні й культурні потреби ставлять кожний нарід у широкі безпосередні зносини з іншими народами» і для них

«мусять бути підготовлені майбутні громадяни», «щоби для дитини правдою стало, що вона є не лише членом свого народу, але й членом всесвіту» [3, с.394]. Український народ, як і інші народи, потребує виховання «не манекенів», а майбутніх громадян з виробленим характером, з самостійною думкою і громадянським почуттям. Тому в статті «Молодь серед хаосу» наголошувала на реформуванні українського народного й «родинного життя», щоб в ньому панували свобода і пошана думки та взаємне довір'я навіть в складних економічних умовах. «Наша молодь живе серед крайно прикрих, безвглядних умовин: постійне почування образи й жалю, постійні перешкоди у праці, матеріальна нужда та боротьба зо злиднями; вона потребує особливо великої моральної сили, гарту, відваги й самопожертви, щоби витривати на становищі будівничих народного життя. Та саме у вихованні оцих великих духових прикмет, незломности й мужности характеру, її правильний шлях», - пояснювала С. Русова особливості виховання української молоді, підкресливши: «Молодь – це справжня наша надія, це дійсна наша основа, на якій будуватимемо наше майбутнє» [3, с.110,109].

Віддалене майбутнє всього людства пов'язувала із Тагоровим пророкуванням: «Ми стоїмо перед такою альтернативою: або різні групи людей далі будуть одна одну нищити, або вони знайдуть правдивий ґрунт для примирення, для взаємної допомоги. Ті, що обдаровані міцною силою любови, що мріють про духове об'єднання, ті, що мають найменше ненависти до чужинців, ті, що інстинктивною симпатією вміють поставити себе на місце інших, ті й будуть найздібніші, щоб грати пануючу роль в майбутні часи. Навпаки ж, ті, що лише зміцнюють і розвивають свої боєві інстинкти, свою нетолерантність, ті будуть позбавлені влади» [3, с.342]. Підтвердженням такого провісництва вважала С. Русова виникнення у душах найкращих представників ХХ віку великого бажання – об'єднати усі народи одним щирим братерством шляхом виховання «людей з широкими межинародними інтересами та симпатіями, людей однаково здатних і до праці на своєму рідному ґрунті і здібних працювати на різних межинародних теренах». ...Підготовка таких діячів, такої майбутньої «межинародної спільності» залежатиме від

«правдивого національного виховання», що може розвивати «в людині національну самосвідомість і привести її до розуміння міжнародного єднання». Передумовою до цього у найближчому майбутньому мало б бути подолання «агресивного націоналізму», «звірячого шовінізму» та впорядкування суспільного життя людей [3, с.121,117,119], як прогнозувала С. Русова.

Таким чином дослідження прогностичних ідей С. Русової в контексті українського персоналізму вияскраплюють спрямованість у майбутнє теоретичних праць і всієї педагогічної творчості Софії Русової.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вассиян Ю. Твори. Т.1. Степовий сфінкс. Суспільно-філософські нариси / Ю. Вассиян. – Торонто: “Свшан зілля”, 1972. – 288 с.
2. Кульчицький О. Український персоналізм. Філософська й етнопсихологічна синтеза / Олександр Кульчицький. – Мюнхен-Париж, 1985. – 192 с.
3. Русова С. З маловідомого і невідомого. Частина І. “Несторка української педагогічної літератури...” / Софія Русова / упоряд. О.Джус та ін. – Івано-Франківськ: Гостинець, 2006. – 456 с.
4. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / Володимир Янів / упоряд. М. Шафовал. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2006. – 341 с.